

राजकारणाचे गुन्हेगारीकरण

डॉ. नामदेव रघुनाथ गवळी

राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख तथा प्रभारी प्राचार्य

म्हैसाळ महाविद्यालय, म्हैसाळ

Corresponding Author - डॉ. नामदेव रघुनाथ गवळी

DOI - 10.5281/zenodo.10935101

गोषवारा:

जगातील सर्वात मोठी लोकशाही म्हणून भारताची ओळख आहे. भारताने प्रातिनिधिक लोकशाही स्वीकारली आहे. कोणत्याही लोकशाही राष्ट्राचे यश त्याच्या प्रतिनिधींच्या गुणवत्तेवर अवलंबून असते. लोकशाही राष्ट्रात लोकप्रतिनिधींच्या माध्यमातून सरकार स्थापन केले जाते. त्यामुळे लोकप्रतिनिधींना जनतेच्या प्रश्नांची जाण असली पाहिजे, जनतेचे नेतृत्व करण्याची क्षमता त्यांच्यात असली पाहिजे भारतात सर्व राजकीय पक्ष घरामध्ये बहुमत मिळवण्यासाठी निवडून येण्याची क्षमता असलेल्यांनाच तिकीट देतात. राजकीय पक्ष केवळ निवडून येण्याच्या अटीवर उमेदवारांना निवडणुकीचे तिकीट देतात लोकांचे नेतृत्व करण्यासाठी ते पात्र आहेत की अपात्र आहेत याने काही फरक पडत नाही त्यामुळे चांगले प्रतिनिधी निवडून येत नाहीत. त्यामुळे चुकीचा मार्ग स्वीकारणाऱ्या मोठ्या संख्येने राजकारणात उतरल्या आहेत. भारतीय राजकारणाच्या गुन्हेगारीकरणाचा शोध घेताना लोकशाहीच्या यशासाठी उपाय शोधण्यावर या शोधनिबंधाचा भर होता. या शोधनिबंधात 2019 मध्ये महाराष्ट्र विधानसभेवर निवडून आलेल्या सदस्यांच्या गुन्हेगारी पार्श्वभूमीचा अभ्यास करण्यात आला आहे.

परिचय :

संविधान निर्मात्यां नुसार साम्राज्य वादाकडून स्वराज्याकडे आणि स्वशासना कडून चांगल्या सरकारकडे जाण्यासाठी लोकशाही मूल्यांची निर्मिती आवश्यक आहे. स्वशासना कडून चांगल्या सरकारकडे होणारे संक्रमण हे लोकशाहीतील स्वातंत्र्य, समता, न्याय आणिबंधुता या मूल्यांवर आधारित होते. भारतीय संविधान हे चांगले सरकार निर्माण करण्याचा एक उत्तम मार्ग आहे. संविधानात नमूद केलेली

लोकशाही ही सार्वजनिक सार्वभौमत्वाची बक्षीस आहे. भारतासारख्या मोठ्या लोकसंख्येच्या देशात प्रातिनिधिक लोकशाहीला पर्याय नव्हता प्रजासत्ताक राष्ट्राची कल्पना लोकप्रतिनिधींच्या माध्यमातून अस्तित्वात यावी अशी अपेक्षा करत भारतीय राज्यघटनेने राष्ट्रासाठी कायदा बनवण्याचे आणि धोरणे ठरवण्याचे अधिकार दिले आहेत. याच प्रातिनिधिक लोकशाहीत विकासाच्या वाटेवर असताना त्यांनी शिक्षण, उद्योग, कृषी, विज्ञान, तंत्रज्ञान अशा अनेक क्षेत्रात

समाधानकारक प्रगती केली ज्याचा जगभरातील लोकांना हेवा वाटेल मात्र, स्वातंत्र्याच्या 73 वर्षांनंतरही भारतीय लोकशाहीच्या यशाबद्दल विचार केला जात आहे.

संसदीय लोकशाही भारतात स्वातंत्र्या नंतर बराच काळ टिकून राहिली असली तरी लोकशाही मूल्ये रुजवण्यात आलेले अपयश हे राजकीय असंस्कृतपणाचे लक्षण आहे. लोकशाहीला आदर्श राजकीय संस्कृतीची गरज होती. आदर्श राजकीय संस्कृती निर्माण करण्याची जबाबदारी सरकार आणि राजकीय पक्षांवर आहे. मात्र याच राजकीय संस्था राजकीय संस्कृतीचा विपर्यास करत असल्याचा सध्याचा अनुभव आहे. निवडणुकीच्या माध्यमातून सत्ता मिळवायची आणि हव्या त्यामार्गाचा अवलंब करण्याच्या उद्देशाने राजकीय संस्कृतीचे विकृतीकरण होत होते. वंशवाद, जातीयवाद, पैशाची उधळपट्टी, गरिबी, निरक्षरता, गुन्हेगारीकरण आणि हिंसाचार या अनेक समस्या आहेत ज्या भारतीय लोकशाहीच्या भविष्यासमोरील आव्हाने आहेत.

जगातील सर्वात मोठी लोकशाही म्हणून भारताची ओळख आहे. भारताने प्रातिनिधिक लोकशाही स्वीकारली आहे. कोणत्याही लोकशाही राष्ट्राचे यश त्याच्या प्रतिनिधींच्या गुणवत्तेवर अवलंबून असते. लोकशाही राष्ट्रात लोकप्रतिनिधींच्या माध्यमातून सरकार स्थापन केले जाते. त्यामुळे लोकप्रतिनिधींना जनतेच्या प्रश्नांची जाण असली पाहिजे जनतेचे नेतृत्व

करण्याची क्षमता त्याच्यात असली पाहिजे. भारतात सर्व राजकीय पक्ष निवडून येण्याची क्षमता असलेल्यांना निवडणुकीचे तिकीट देतात. घरात बहुमत. राजकीय पक्ष केवळ निवडून येण्याच्या अटीवर उमेदवारांना निवडणुकीचे तिकीट देतात ते लोकांचे नेतृत्व करण्यासाठी पात्र आहेत की अपात्र आहेत हे महत्त्वाचे नाही. त्यामुळे चांगले लोकप्रतिनिधी निवडून येत नाहीत. त्यामुळे चुकीचा मार्ग स्वीकारणाऱ्या मोठ्या संख्येने राजकारणात उतरल्या आहेत. भारतीय राजकारणाच्या गुन्हेगारीकरणाचा शोध घेताना लोकशाहीच्या यशासाठी उपाय शोधण्यावर या शोधनिबंधाचा भर आहे. या शोधनिबंधात 2019 मध्ये महाराष्ट्र विधानसभेवर निवडून आलेल्या सदस्यांच्या गुन्हेगारी पार्श्वभूमीचा अभ्यास करण्यात आला आहे.

अभ्यासाची उद्दिष्टे :

प्रातिनिधिक लोकशाहीचे यश हे लोकप्रतिनिधींचे चारित्र्य, गुणवत्ता आणि गुणवत्तेवर अवलंबून असते. परंतु भारतीय राजकारणाचे वाढते गुन्हेगारीकरण भारतीय लोकशाहीच्या भवितव्यापुढे अनेक समस्या निर्माण करत आहे. भारतीय राजकारणाच्या गुन्हेगारीकरणाच्या वाढत्या प्रवृत्तीची कारणे कोणती? या प्रश्नाचे उत्तर शोधणे हा या पेपरचा मुख्य उद्देश आहे. हा अभ्यास गुन्हेगारी, भारतातील निवडणुका आणि राजकारणाचे गुन्हेगारीकरण यामुळे लोकशाहीला भेडसावणाऱ्या

समस्यांशी संबंधित आहे. विशेषतः महाराष्ट्र विधानसभेतील राजकारणाच्या गुन्हेगारीकरणाची प्रवृत्ती शोधण्याचा हा अभ्यास आहे. या शोधनिबंधाचा दुसरा उद्देश म्हणजे राजकारणाच्या गुन्हेगारीकरणाचा अभ्यास करताना लोकशाहीच्या यशासाठीच्या उपाययोजनांची चर्चा करणे. अभ्यासाची परिकल्पना भारतीय लोकशाही आणि राजकारणाच्या गुन्हेगारीकरणाचा अभ्यास केल्यास असे दिसून येते की राजकारणाचे गुन्हेगारीकरण करण्याची प्रवृत्ती सत्ता काबीज करण्याच्या महत्वाकांक्षेतून वाढत आहे. राजकारणातील वाढत्या गुन्हेगारीमुळे लोकशाही मूल्यांचा न्हास होत आहे. महाराष्ट्रातील राजकारणातील गुन्हेगारीकरणाची प्रवृत्ती आणि त्याचे लोकशाहीच्या बळकटीकरणावर होणारे दूरगामी परिणाम आम्ही स्पष्ट करून निष्कर्ष काढण्याचा प्रयत्न केला आहे.

अभ्यासाची परिकल्पना :

भारतीय लोकशाही आणि राजकारणाच्या गुन्हेगारीकरणाचा अभ्यास केल्यास असे दिसून येते की राजकारणाचे गुन्हेगारीकरण करण्याची प्रवृत्ती सत्ता काबीज करण्याच्या महत्वाकांक्षेतून वाढत आहे. राजकारणातील वाढत्या गुन्हेगारीमुळे लोकशाही मूल्यांचा न्हास होत आहे. महाराष्ट्रातील राजकारणातील गुन्हेगारीकरणाची प्रवृत्ती आणि त्याचे लोकशाहीच्या बळकटी करणावर होणारे दूरगामी परिणाम आम्ही स्पष्ट करून निष्कर्ष काढण्याचा प्रयत्न केला आहे.

भारतीय राजकारणाचे गुन्हेगारीकरण :

स्वातंत्र्यानंतर आपल्या राष्ट्रीय नेत्याला गांधीजींचे 'रामराज्य' देशात आणावे लागले. मात्र त्यानंतर राजकीय पक्षांमध्ये राजकीय पदांसाठी संघर्ष सुरूहोतो. राजकीय पक्षांनी गांधीवादी दृष्टिकोन नाकारून त्यांचे वर्चस्व निर्माण केले त्यामुळे राजकारण आणि गुन्हेगारी यांच्यात मजबूत दुवा निर्माण होण्यास मदत झाली. आजवर देशातील राजकारण्यांनी कोट्यवधी रुपयांचा घोटाळा केला आहे. या संदर्भात आपण अनेक उदाहरणे घेऊ शकतो. कॉमनवेलथगेम्स मध्ये 100 कोटींचा घोटाळा केल्याचा आरोप सुरेश कलमाडींवर होता. माजी केंद्रीय दूरसंचार मंत्री ए. राजा यांच्यावर 2G स्पेक्ट्रम घोटाळ्यात 1700 कोटी रुपयांची उधळपट्टी केल्याचा आरोप आहे. उत्तर प्रदेशच्या माजी मुख्यमंत्री मायावती यांच्यावर ताज हेरिटेज कॉरिडॉर खटला सुरू आहे. 2007-08 मध्ये त्यांनी 26 कोटी रुपये कर भरले ज्यामुळे ते त्यावर्षी देशातील टॉप 20 करदात्यांपैकी एक झाले. एवढा पैसा त्यांनी कुठून आणला? लालू प्रसाद यादव यांचा 950 कोटी रुपयांचा चारा घोटाळा, झारखंडचे माजी मुख्यमंत्री मधु कोडायांचा 400 कोटी रुपये मुलायम सिंह यादव यांच्यावर भ्रष्टाचाराचे आरोप एम. करुणानिधी यांचे एलटीटीईशी कथित संबंध आणि तामिळनाडूच्या मुख्यमंत्री जयललिता यांची कोट्यवधी रुपयांची बेहिशोबी मालमत्ता कर्नाटकचे माजी मुख्यमंत्री येडियुरप्पायांच्या वरील भ्रष्टाचाराचे हे सर्व आरोप काय दाखवतात? महाराष्ट्रही त्याला

अपवाद नाही. आदर्श सोसायटी घोटाळा, सिंचनघोटाळा, आण्णा भाऊ साठे महामंडळ घोटाळा ही प्रकरणे खूप जोरात होती. महाराष्ट्राचे माजी मंत्री श्री एकनाथ खडसे यांना भ्रष्टाचाराच्या आरोपां मुळे राजीनामा द्यावा लागला होता. राजकीय भ्रष्टाचार मंत्र्यांपासून गावपातळी वरील नेत्यांपर्यंत पसरला आहे.

भारतातील राजकारणाचे गुन्हेगारीकरण हा अनेक वर्षांपासून चिंतेचा विषय आहे. हे गुन्हेगार, कायदा मोडणारे आणि भ्रष्ट व्यक्तींच्या राजकीय व्यवस्थेत घुसखोरी दर्शवते, जे नंतर देश आणि नागरिकांच्या किंमतीवर स्वतःचे हित साधण्यासाठी त्यांची शक्ती आणि प्रभाव वापरतात. ही समस्या व्यापक आहे आणि अनेक वर्षांपासून चर्चेचा आणि वादाचा विषय आहे.

या समस्येची मुळे स्वातंत्र्योत्तर काळात शोधली जाऊ शकतात जेव्हा देश आपली लोकशाही प्रस्थापित करण्यासाठी धडपडत होता. राजकीय वातावरण खूप चार्ज झाले होते आणि राजकीय पक्ष त्यांच्या विरोधकांवर विजय मिळविण्यासाठी उत्सुक होते. या अत्यंत स्पर्धात्मक वातावरणात अनेक राजकारणी गुन्हेगारी घटकांकडे वळले आणि त्यांना निवडणूक जिंकण्यासाठी मदत केली. यामुळे भारतातील राजकारणाच्या गुन्हेगारीकरणाची सुरुवात झाली.

वर्षानुवर्षे, हा ट्रेंड फक्त खराब झाला आहे. आज, गुन्हेगारी पार्श्वभूमी असलेले अनेक राजकारणी राजकीय पक्षांमध्ये उच्च पदे मिळवण्यात यशस्वी झाले आहेत आणि काही

प्रकरणांमध्ये, राज्य आणि केंद्र सरकारमध्ये मंत्रीही झाले आहेत. याचा संपूर्ण देशावर विनाशकारी परिणाम झाला आहे.

राजकारणाच्या गुन्हेगारीकरणाचा मुख्य परिणाम म्हणजे कायदा आणि सुव्यवस्थेवर होणारा परिणाम. गुन्हेगार राजकारणी स्वतःचे आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांचे संरक्षण करण्यासाठी त्यांच्या प्रभावाचा वापर करतात, ज्यामुळे न्याय व्यवस्थेत बिघाड होतो. शक्तिशाली राजकारणी त्यांच्या गुन्हांची शिक्षा टाळण्यास सक्षम असलेल्या प्रकरणांच्या वाढत्या संख्येत हे दिसून येते.

गुन्हेगारीकरणाचा आणखी एक परिणाम म्हणजे भ्रष्टाचार. गुन्हेगारी पार्श्वभूमी असलेले राजकारणी लाच घेणे आणि सार्वजनिक निधीचा अपहार करणे यासारख्या भ्रष्ट कार्यात सामील असण्याची शक्यता असते. यामुळे देशाची आर्थिक हानी तर होतेच पण समाजाच्या सामाजिक बांधणीचेही नुकसान होते.

राजकारणाच्या गुन्हेगारीकरणामुळे प्रशासनाचा दर्जाही ढासळला आहे. गुन्हेगारी पार्श्वभूमी असलेले राजकारणी अनेकदा जनतेची सेवा करण्याऐवजी स्वतःचे हितसंबंध वाढवण्याकडे अधिक चिंतित असतात. यामुळे उत्तरदायित्वाचा अभाव, अकार्यक्षमता आणि चुकीची निर्णयक्षमता निर्माण झाली आहे, ज्याचा देशाच्या विकासावर नकारात्मक परिणाम झाला आहे.

भारतातील

राजकारणाच्या

गुन्हेगारीकरणावरील काही आकडेवारी :

- 1) 2014च्या लोकसभा निवडणुकीतील उमेदवारांच्या ADR च्या विश्लेषणात असे आढळून आले की %34 उमेदवारांवर फौजदारी खटले आहेत आणि %17 उमेदवारांवर गंभीर गुन्हे दाखल आहेत.
- 2) ADR आणि बिहार इलेक्शन वॉचच्या अहवालानुसार 2015च्या बिहार विधानसभा निवडणुकीत प्रमुख पक्षांच्या 47% उमेदवारांवर फौजदारी खटले होते आणि 31% उमेदवारांवर गंभीर गुन्हे दाखल होते.
- 3) नॅशनल क्राईम रेकॉर्ड ब्युरो NCRB च्या अहवालात असे आढळून आले आहे की 2014ते 2018दरम्यान , भारतीय दंड संहिता IPC च्या विविध कलमांतर्गत निवडून आलेल्या प्रतिनिधींच्या खटल्यांमध्ये 44% वाढ झाली आहे.
- 4) NCRB च्या 2019च्या “भारतातील गुन्हे” अहवालानुसार , राजकारण्यांनी केलेल्या गुन्ह्यांची 9,427प्रकरणे होती ,त्यापैकी 4,029प्रकरणे भ्रष्टाचाराशी संबंधित आहेत.

- 5) 2020च्या बिहार विधानसभा निवडणुकीच्या ADR आणि NEW च्या विश्लेषणात असे आढळून आले की 1,463 उमेदवारांपैकी 328 उमेदवारांनी स्वतःविरुद्ध गुन्हेगारी प्रकरणे घोषित केली होती आणि 245जणांवर गंभीर गुन्हे दाखल आहेत.

ही आकडेवारी आणि अहवाल भारतातील राजकारणाच्या गुन्हेगारीकरणाच्या समस्येचे प्रमाण अधोरेखित करतात. या धोकादायक प्रवृत्तीला आळा घालण्यासाठी, देशातील लोकशाही आणि नागरिकांच्या हक्कांचे रक्षण करण्यासाठी पावले उचलणे आवश्यक आहे.

महाराष्ट्रातील राजकारणाचे गुन्हेगारीकरण :

सामाजिक आणि राजकीय दृष्टिकोनातून महाराष्ट्र हे देशाच्या राजकारणात महत्त्वाचे राज्य मानले जाते. सांस्कृतिक दृष्ट्या महाराष्ट्राच्या परंपरा उज्ज्वल आहेत. 1 मे 1960 रोजी महाराष्ट्र राज्याच्या निर्मिती नंतर, महाराष्ट्राचा उल्लेख देशातील सर्वात आर्थिकदृष्ट्या विकसित राज्य म्हणूनही केला जातो. अशा वैभवशाली राज्यातील राजकीय परिस्थिती समजून घेणे ही दुर्लक्षित करण्यासारखी गोष्ट नाही. प्रस्तुत शोधनिबंध महाराष्ट्राच्या 2014 आणि 2019 च्या विधानसभा निवडणुकीत निवडून आलेल्या प्रतिनिधींचा अभ्यास करतो. या दोन्ही कालखंडातील समाज सुधारकांच्या हत्या आणि

महिलांच्या छेडछाडीची प्रकरणे दुर्लक्षित करण्या सारखी नाहीत. त्यामुळे कायदा व सुव्यवस्थाप्रश्नी निर्माण झाला होता. राज्यासाठी कायदा करण्याची जबाबदारी असलेल्या

लोकप्रतिनिधींच्या गुन्ह्याचा अभ्यास करणे आवश्यक आहे. महाराष्ट्रातील मंत्र्यांची गुन्हेगारी पार्श्वभूमी खालील तक्त्या मध्ये दर्शविली आहे.

गुन्हेगारी मंत्र्यांची पार्श्वभूमी 2019 दर्शवणारा तक्ता

राजकीय पक्ष	एकूण मंत्री	गुन्हेगारी केसेस	टक्केवारी	अतिगंभीर गुन्हेगारी केसेस	टक्केवारी
राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष	16	10	63	06	38
राष्ट्रीय काँग्रेस पक्ष	12	07	58	04	33
शिवसेना	11	08	73	07	63
क्रांतीकारी शेतकरी	01	01	100	01	01
प्रहार जनशक्ती	01	01	100	01	100
अपक्ष	01	00	00	00	00
एकूण	42	27	27	18	43

(स्रोत: www.adrindia.org)

वरील तक्त्यातून क्र. 1, महाराष्ट्रात 2019 च्या निवडणुकी नंतर महाविकास आघाडीचे सरकार स्थापन झाल्याचे स्पष्ट झाले आहे. त्या सरकार मधील एकूण 42 मंत्र्यांपैकी 27 मंत्र्यांचे गुन्हे नोंद आहेत. अर्थात एकूण मंत्रिमंडळातील 64% मंत्री गुन्हेगार आहेत. वेगवेगळ्या सामाजिक आणि राजकीय चळवळीत भाग घेतल्याने त्यांच्या वर आरोप दाखल करण्यात आले असले, तरी त्यांच्यावर गुन्हेगारी नोंदी आहेत. तथापि, 42 पैकी 18 मंत्र्यांवर गंभीर गुन्ह्यांचे आरोप आहेत जे 43 टक्के आहेत. ही बाब प्रातिनिधिक लोकशाही साठी घातक आहे. मंत्र्यांच्या आर्थिक स्थितीवर नजर टाकल्यास 42 पैकी 41 मंत्री करोडपती असल्याचे

स्पष्ट होते. त्याचे प्रमाण 98 टक्के आहे. दहीहंडीतील मंत्र्यांची सरासरी संपत्ती २१.९५ कोटी आहे. मात्र, मंत्र्यांचा शैक्षणिक दर्जा पाहता ४३ टक्के मंत्री हे बारावी पेक्षा कमी आहेत.

महाराष्ट्र विधान सभेच्या 2019 मध्ये निवडून आलेल्या लोकप्रतिनिधींची गुन्हेगारी पार्श्वभूमी मंत्र्यां सारखीच आहे. 2019 च्या निवडणुकीत महाराष्ट्र विधानसभेतील एकूण 288 निवडून आलेल्या लोकप्रतिनिधीं पैकी 285 खासदारांची माहिती उपलब्ध आहे. तीन खासदारांची माहिती उपलब्ध नसल्याने 285 विधानसभा सदस्यांनी निवडणूक आयोगाकडे जाहीर केलेल्या प्रतिज्ञा पत्रां मध्ये

तक्त्या क्र. 2. (तक्ता क्रमांक 2: विधानसभा प्रतिनिधींची गुन्हेगारी पार्श्वभूमी)

राजकीय पक्ष	एकूण सदस्य	गुन्हेगारी केसेस	टक्केवारी	अतिगंभीर गुन्हेगारी केसेस	टक्केवारी
भारतीय जनता पक्ष	105	65	62	40	38
शिवसेना	55	31	56	26	47
राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष	53	32	60	17	32
राष्ट्रीय काँग्रेस पक्ष	44	26	59	15	34
अपक्ष	12	09	75	06	50
बहुजन विकास पक्ष	03	02	67	02	67
प्रहार जनशक्ती	02	02	100	02	100
समाजवादी पक्ष	02	02	100	01	50
एआयएमआयएम	02	02	100	01	50
इतर	07	05	72	03	43
एकूण	285	175	62	113	40

(स्रोत: www.adrindia.org)

वरील तक्त्या मध्ये दाखवल्या प्रमाणे क्र. 2, महाराष्ट्र विधानसभेतील 285 आमदारांपैकी 176 आमदारांवर फौजदारी गुन्हे दाखल आहेत. याचा अर्थ महाराष्ट्र विधानसभेतील 65 टक्के आमदारांवर आरोप झाले आहेत, हे त्यांनीच निवडणूक आयोगाला दिलेल्या प्रतिज्ञापत्रात जाहीर केले आहे. मात्र, 2014 च्या विधानसभा निवडणुकीत 288 पैकी 165 आमदारांवर फौजदारी गुन्हे असल्याचे त्यांनी जाहीर केले होते. अर्थात हे प्रमाण 57 टक्के होते. याचा अर्थ 2014 च्या विधानसभा निवडणुकीच्या तुलनेत 2019 च्या निवडणुकीत गुन्हेगारी पार्श्वभूमी असलेल्या आमदारांची संख्या वाढली आहे. गंभीर गुन्हांची नोंद असलेल्या आमदारांचे प्रमाण 2019 च्या निवडणुकीत 40 टक्के आणि 2014 च्या निवडणुकीत 40 टक्के होते. याचा अर्थ गुन्हेगारी पार्श्वभूमी असलेल्या आमदारांना राजकीय पक्षांचा

पाठिंबा आहे. त्यांना वारंवार निवडणुकीची संधी दिली जाते. ही बाब लोकशाहीच्या सक्षमीकरणासाठी पोषक नाही. लोकप्रतिनिधी हे चारित्र्य चांगले असले पाहिजे याचा विसर सर्वच राजकीय पक्षांना पडलेला दिसतो. एवढेच नाही तर निवडणुकीत तिकीटदेताना राजकीय पक्षांकडून निवडून येण्याच्या पात्रतेच्या आधारे तिकीट दिले जाते. त्याची गुणवत्ता, चारित्र्य आणि त्यांच्या वरील गुन्हांची नोंदयाकडे राजकीय पक्ष दुर्लक्ष करतात. 2019 च्या विधानसभा निवडणुकीत सर्वांनी गुन्हेगारी पार्श्वभूमी असलेल्या लोकांना उमेदवारी दिली आहे

राजकीय पक्ष गंभीर गुन्हांमध्ये खून, खुनाचा प्रयत्न, बलात्कार, अपहरण यांचा समावेश आहे. दोन आमदारांवर सध्याच्या विधानसभेत खुनाचा 11 आमदारांवर खुनाचा प्रयत्न आणि 04 आमदारांवर अपहरणाचा आरोप असल्याचे

प्रतिज्ञापत्रात नमूद केले आहे. सर्व राजकीय पक्षांच्या आमदारांवर गंभीर गुन्हे दाखल आहेत. भाजपचे 38 टक्के, शिवसेनेचे 27 टक्के, राष्ट्रवादीचे 32 टक्के, भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसचे 34 टक्के आणि अपक्ष 50 टक्के आमदार आहेत ही बाब चिंताजनक आहे.

निवडणुकीत पैशाचा गैरवापर करून निवडून येण्याची प्रवृत्ती वाढत चालली आहे. एकीकडे राज्यात बेरोजगारी आणि गरिबीच्या मोठ्या समस्या असताना दुसरीकडे आमदारांच्या संपत्तीत दिवसेंदिवस वाढ होत आहे. 2014 च्या विधानसभेत 88 टक्के आमदार करोडपती होते. पण 2019 च्या विधानसभेत 93 टक्के आमदार करोडपती आहेत. सुज्ञ आमदारांनो, भाजपच्या आमदारांची सरासरी संपत्ती 27.46 कोटी, शिवसेनेच्या आमदारांची 13.74 कोटी,

राष्ट्रवादीच्या आमदारांची 15.01 कोटी आणि काँग्रेसच्या आमदारांची 24.46 कोटी इतकी असल्याचे स्पष्ट झाले आहे. याच वाढत्या संपत्तीचा निवडणुका जिंकण्यासाठी दुरुपयोग केला जात आहे. त्यामुळे गुन्हेगारी वाढत आहे.

विधान सभेतील वाढत्या गुन्हेगारीला राजकीय पक्ष जबाबदार आहेत. कारण राजकीय पक्षांनी गुन्हेगारांना निवडणुकीत तिकीट दिले नाही तर ते निवडून येणार नाहीत. मात्र राजकीय पक्ष अशा गुन्हेगारांना निवडणुकीत उमेदवारी देतात. गुन्हेगार उमेदवारांनी निवडणुकीत पैशाची ताकद वापरली आणि ते निवडून येत आहेत. त्यामुळे विधानसभेतील गुन्हेगारीचे प्रमाण वाढले आहे. 2019 च्या निवडणुकीत विविध राजकीय पक्षांनी गुन्हेगार उमेदवार उभे केले ज्याचा तपशील खालील तक्त्या क्र. 3

(तक्ता क्र. 3: 2019 विधानसभा निवडणुकीतील गुन्हेगारी पार्श्वभूमीचे उमेदवार)

राजकीय पक्ष	एकूण सदस्य	गुन्हेगारी केसेस	टक्केवारी	अतिगंभीर गुन्हे केसेस	टक्केवारी
भारतीय जनता पक्ष	162	96	59	59	36
शिवसेना	124	75	67	59	48
राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष	116	73	63	40	35
राष्ट्रीय काँग्रेस पक्ष	147	83	57	44	30
अपक्ष	1359	280	21	193	14
बहुजन विकास पक्ष	246	52	21	41	17
वंचित बहुजन आघाडी	223	81	36	52	23
मनसे	99	49	50	34	34
एआयएमआयएम	40	21	53	17	43
बहुजन मुक्ती पक्ष	77	04	05	02	03
इतर	519	102	20	59	42
एकूण	3112	916	29	600	19

(स्रोत: www.adrindia.org)

वरील तक्त्या क्र.3 मध्ये नमूद केल्या प्रमाणे, 2019 च्या विधानसभा निवडणुकीत 3112 उमेदवारां पैकी 916 (29%) उमेदवारांनी त्यांच्या विरुद्ध फौजदारी खटले घोषित केले आहेत. 2014 च्या महाराष्ट्र विधानसभा निवडणुकीत 2336 उमेदवारां पैकी 798 (34%) उमेदवारांना निवडणूक आयोगाने दोषी घोषित केले होते. याचा अर्थ 2019 च्या निवडणुकीत गुन्हेगार उमेदवारांची संख्या 2014 च्या तुलनेत कमी आहे. 2014 च्या विधानसभा निवडणुकीत 537 (23%) उमेदवारांवर गंभीर गुन्हे दाखल करण्यात आले होते तर 2019 च्या निवडणुकीत 600 (19%) उमेदवारांवर आरोप ठेवण्यात आले होते. गंभीर गुन्ह्यांसह 2019 च्या निवडणुकीत भयंकर गुन्हेगारीचे प्रमाणही घसरले आहे. वरील तक्ता क्र. 3 राजकीय पक्ष निहाय गुन्हेगार उमेदवारांचे प्रमाण दर्शविते. यावरून असे दिसून येते की राष्ट्रवादीचे 67% उमेदवार गुन्हेगार आहेत. निवडणूक आयोगाच्या मते, 59% उमेदवार भारतीय जनता पक्षाचे, 61% शिवसेनेचे आणि 57% भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसचे आहेत. 2019 च्या विधानसभेत 67 उमेदवारांवर महिलांच्या छळाचा तर 19 उमेदवारांवर खुनाचा आरोप ठेवण्यात आला होता. 60 उमेदवारांवर खुनाचा प्रयत्न याचा अर्थ राजकीय पक्ष गुन्हेगारी पार्श्वभूमी असलेल्या उमेदवारांना पाठिंबा देतात.

निष्कर्ष :

सरकारच्या प्रातिनिधिक व्यवस्थेत, लोक त्यांच्या कामासाठी आणि विकासासाठी प्रतिनिधी निवडून पाठवतात हे प्रतिनिधी चारित्र्य आणि लोकसेवेने समृद्ध असावेत, अशी अपेक्षा होती. मात्र, भारतात चांगले चारित्र्य असलेल्या प्रतिनिधींची संख्या कमी होत आहे. कारण निवडणुकीत उमेदवार म्हणून उभे राहणाऱ्यांमध्ये गुन्हेगारांचे प्रमाण वाढले आहे. निवडणूक जिंकण्याचे तंत्र गुन्हेगारांना कळले आहे. त्यामुळे राजकीय पक्ष ही गुन्हेगारांना उमेदवारी देतात. पप्पू यादव, शहाबुद्दीन, अरुण गवळी यांसारख्या खुनाचा आरोप असलेल्या उमेदवारांना केवळ निवडून येण्याची हमी म्हणून उमेदवारी दिली जाते. परिणामी, राजकारणात गुन्हेगार वाढल्याने सज्जन आणि लोकसेवक राजकारणापासून अलिप्त राहणे पसंत करतात. राजकारणातील यशाची गरज म्हणून गुन्हेगारांना पकडण्याचा आणि त्यांना संरक्षण देण्याचा प्रयोग असाच सुरू राहिला, तर भारतातील राजकीय संस्कृती दुर्लक्षित राहणार नाही. राजकारणाचे गुन्हेगारीकरण थांबवण्यासाठी निवडणूक आयोग आणि सरकारी पातळीवर काही प्रयत्न झाले असले तरी गुन्हेगारी मुक्त राजकारण निर्माण झालेले नाही. राजकारणात नालायक आणि अनैतिक लोकांचा उदय झाल्यामुळे भ्रष्टाचार, हिंसाचार, दहशत आणि अराजकता वाढली आहे. त्यामुळे या प्रश्नाचा सर्वच स्तरातून गांभीर्याने विचार होण्याची गरज आहे. राजकारणातील गुन्हेगारी

करण थांबवण्यासाठी पुढील उपाययोजना कराव्या लागतील.

1. प्रत्येक सामान्य व्यक्तीमध्ये आणि राजकीय नेत्यामध्ये मानवी मूल्यांवर विश्वास निर्माण झाला पाहिजे. त्यामुळे नैतिक आणि कर्तव्यनिष्ठ होतील.
2. निवडणूक प्रक्रिया अधिक खर्चिक नसावी. यासाठी निवडणूक प्रक्रियेत सुधारणांची गरज आहे.
3. गुन्हेगार निवडून आल्यास त्याची निवडणूक रद्द करावी
4. सरकारी कर्मचाऱ्यां प्रमाणे राजकीय नेत्यांसाठी कायमस्वरूपी आचार संहिता असावी.
5. निवडणूक लढवण्यासाठी शिक्षणाची अट असावी. शिवाय, निवडून आलेल्या प्रतिनिधींसाठी प्रशिक्षण असावे.
6. राजकारणातील गुन्हेगारांवरील खटले जलदगतीने निकाली काढण्याची व्यवस्था असावी.
7. राजकारणातील गुन्हेगारीकरण थांबवण्यासाठी मतदारांनी मतदान करताना उमेदवाराचे चारित्र्य

तपासणे आवश्यक आहे. तरच गुन्हेगार उमेदवार निवडून येणार नाहीत.

निवडणूक आयोगाची आचारसंहिता आणि लोकप्रतिनिधी कायदा सह वरील उपाययोजना राबविल्यास राजकारणातील गुन्हेगारीकरण थांबून लोकशाही मजबूत होईल.

संदर्भ :

1. फ़ादिअ बी.एल., भारतीय शासन आणि राजकारण, साहित्यभवन प्रकाशन, आग्रा (2010)
2. गुप्ता, किरन आणि जैन पी.सी., चावला निवडूक कायदा, बाहरी ब्रड्र्स प्रकाशन, दिल्ली,(2009).
3. Kashyap, Subhash , Blue Print of Political Reforms, Shipra Publications, (2003)
4. website : www.adrindia.org
5. www.legalservicesindia.com